

Tudományos gyűjtemények az Egyesült Államokban.

Olvastatott az Erdélyi Múzeum-Egyesület közgyűlésén 1908. márcz. 1-én.

Nem csak EÖTVÖS KÁROLY urambátyám van úgy, hogy árt a stílusának, ha valamiről, amit meg akar írni, sokat tud. Nehány év előtt — talán nem tiszteletlenség elmondanom — Kolozsvárra jött, hogy az egyetemi és múzeumi könyvtárban valami történeti adatoknak, úgy tetszik, a Gyulafiakra vonatkozólag, utána nézzen. Nagyon hamar elébe adták. A könyvtárunkban járatosabbak este a kávéházban figyelmeztették erre is, arra is, ami az ő tárgya felől nálunk még megtalálható. Ekkor mondotta, hogy nem akar a dologról olyan sokat tudni, mert az árt a stílusának.

Most, hogy a tisztelt közgyűlés előtt, az igazgató választmány parancsára, az amerikai múzeumokról kellene beszélnem, úgy érzem, nagyon megromlott a stílusom attól a sok tudományos gyűjteménytől, amelyet az Egyesült Államokban láttam, és attól a sok mindentől, amit erről a tárgyról, a saját tapasztalataim kiegészítése, egyéni benyomásaim igazoltságának ellenőrzése végett, magamnak azóta összehordtam.

Hiszen azt sem tudom, hol kezdjem, mit mondjak és mit ne mondjak el, s ha mit elmondok, mihez mérjem, megítélésében melyik mértéket alkalmazzam, sem magunkhoz, sem az Egyesült Államokhoz nem akarván igazságtalan lenni. Ha, például, a londoni British Museum, vagy, sok tekintetben, akár csak a berlini múzeumok mértékét veszem is elő, igazságtalan leszek az Egyesült Államok iránt, mert olyat kívánok tőlük, amire még nem volt idejük, nem volt és nem is lehet többé, a közszellemnek mai önző — amerikaiás — iránya mellett, emberük. Ha pedig az Erdélyi Múzeummal, sőt akár a Magyar Nemzeti Múzeummal is mérek, úgy az arányok óriási különbsége által megalázom a saját nemzetemet, holott az nem önnön hibájából maradt ennyire hátra, valamint hogy az Egyesült Államokban meg a tiszta emberi erényeknél s az önfönláldozó egyéni munkánál nagyobb része van a haladásban a szerencsének.

Legalább képek bemutatása nélkül, így, szóval leírni néhány látott múzeumot, a hallgatóra nézve fárasztó és meddő dolog volna. Az Egyesült Államok közművelődésének egyik ágáról, arról kell talán inkább szólnom, melyet elsősorban a múzeumok szolgálnak, s magukról a múzeumokról csak mint ennek a szolgáltatnak eszközeiről. De akkor nem lehet a szó szorosabb értelmében vett múzeumoknál maradnom, hanem ki kell terjeszkednem egyéb tudományos gyűjteményekre is: könyvtárakra, állatkertekre, aquariumokra s a múzeumok között a szép-művészetiekre is.

Mindeniket három szempontból kell megítélni: mint gyűjteményeket, mint a legtágabb nyilvánosságú közoktatásnak eszközeit és mint tudományos bűvárlatok anyagát, a tudományok korszerű előbbrevitelének egyik legfőbb föltételét. És itt azonnal előre is bocsájtom, hogy az Egyesült Államokban nem mind a három szempontból egyenlő értékűek és hogy bennük e három szempont érvényesülésének aránya is igen különböző; de általában mondhatni, hogy mindenikben a tudományok korszerű előbbrevitele húzza a legrövidebbet — bár nekünk, például, ez a rövidebb is elég hosszú volna.

A gyűjteményi szempont összetartozó dolgok, természeti tárgyak vagy műtermékek, lehető legtöbb féleségeinek, lehető legszebb példáinak összehordását, áttekinthető elrendezését és a lehető leghosszabb ideig való eltartását, megőrizését követeli meg. E követelmények közül az elsőnek a legnagyobb mértékben, a másodiknak is általában elég jól, a harmadiknak már kevesebb lelkiismeretességgel felelnek meg az Egyesült Államokban található gyűjtemények.

Mindenből a legszebb példákat válogatva ki, a legnagyobb mennyiségeket, a legtöbb féleséget összegyűjteni: bizonyos tárgyú gyűjteményekre nézve csak pénzkérdés. És vannak az Egyesült Államokban gyűjtemények, melyekben részint már is megvan minden, részint előbb-utóbb meglesz minden, amit csak pénzzel meg lehet szerezni.

A pénz forrása pedig ritkán a köz. Az Unio, vagyis az egyes államok közös képviselője, melynek feje az elnök, törvényhozó testülete a Washingtonban székelő „congressus”, csak két nagyobb gyűjteményt tart fenn, mindkettőt Washingtonban: az egyik a Nemzeti Múzeum, United States National Museum, a másik a Nemzeti Könyvtár, Library of Congress. És, egy-két kivétellel, aminő a New-York állam múzeuma Albanyban, nincsenek sem az egyes államoknak, sem egyes városoknak maguktól alapított, saját kezelésükben levő gyűjteményeik; bár úgy az egyes államok, mint az egyes városok számos tudományos intézmény, így tudományos gyűjtemények létesítéséhez is nagy összegekkel járultak. De részt azért maguknak azok fölügyeletében és igazgatásában csak annyit követelnek, mint a többi alapító: az igazgatóságba, érdekeik kép-

viseletére, ők is küldenek tagokat, alapítványi összegük arányában. Az ilyen igazgatóság, vagy gondozó tanács, neve rendszeren: board of trustees. Főszerepet többnyire gazdag magánemberek játszanak az igazgatóságban, illetőleg, talán helyesebb névvel, az alapítók és főntartók testületében.

A gyűjtemények és általában a kevés kivétellel szintén nem köz-költségen alapított és főntartott tudományos intézetek létrehozói az adott pénzeket legnagyobbbrészt befektették az illető épületekbe és gyűjteményekbe; az olyan alapítványok, melyek elkölthetetlenek és kamataikkal szolgálják a gyűjtemények fokozatos gyarapítását, főntartását, kezelését, tudományos földolgozását, tudományos személyzetük javadalmazását, arányoslag igen csekélyek. Ilyen határozott célra lekötött nagyobb alapítvány például az ANDREW CARNEGIE alapítványa Washingtonban, a Carnegie-Institute, 50 millió koronával, melynek kamatait tudományos búvárlataikhoz és búvárlataik gyakorlati értékesítéséhez egyes tudósok kapják. Ebből alapították többek között a kísérleti fejlődéstani állomást Cold Spring Harbor-ban, Long Island szigeten, mintegy 50 km-re New-York-tól. Ilyen azután Philadelphiában a Wistar Institute of Anatomy alapja, melynek néhány év múlva 100,000 dollár évi jövedelme lesz, s melynek semmi egyéb föladata nincs, se tanítás, se semmi egyéb, csak az, hogy a belőle alkalmazottak élettudományi búvárlatokat végezzenek. Ezeket az alapítványokat is magántestületek, board of trustees-ek, kezelik.

Ellenben az Egyesült Államok kormányára hagyta, hogy belőle az ő nevére elnevezett intézetet alapítsanak az akkor még csak 5000 lakójú Washingtonban, vagyonát egy SMITHSON nevű angol 1836-ban. Ebből alapították és tartják fenn az említett nemzeti múzeumot és azt a nagy könyvkiadó és tudományos csereközvetítő intézetet, melynek Smithsonian Institution a világszerte és nálunk is ismert neve. Az intézet épülete 1847-től 1856-ig készült és 450,000 dollárba (a mai amerikai érték szerint négyszer annyiba) került; külön könyvtára 250,000 kötetből áll. Mellesleg megjegyzem különben, hogy az Unio Washingtonban 28 olyan intézetet tart fenn, melyek, minden tanítási kötelezettség nélkül, tisztán a tudományt szolgálják, búvárlataikat pompásan kiállított hatalmas munkákban közzéteszik és több százezernyi példában az egész világba ingyen szerteküldik. A 28 intézetben mintegy 6000, legnagyobbbrészt tudományos alkalmazott dolgozik. A hivatali költségek évente 40 millió koronánál többre rúgnak.

No, de egyelőre még ne menjünk nagyon bele az óriási számokba! A többi tudományos intézmény az Egyesült Államokban túlnyomólag magánemberek folytatólagos adományaira van utalva. Innét magyarázható fejlődésüknek egyenlőtlen volta. Amely intézménynek

nincs többé gazdag maecenása, az elzüllick; a melyeknek soha sem volt, mint például a new-haveni Yale-egyetem orvosi karának, az, hiába második egyeteme az Egyesült Államoknak, mindjárt a Harvard University után, a Yale University, a kezdetlegességnek, a piszoknak, a helyiségek rosszaságának, a fölszeretlenségnek ijesztő állapotában marad. A Yale-egyetemen a „medical school“ körülbelül olyanforma és oly ellátásban is részesül, mint az orvosi kar Kolozsvárt a múlt század hetvenes éveiben. Ellenben Bostonban a Harvard Medical School-nak eddig elkészült öt épülete 25,000,000 koronába került: nem ok nélkül nevezték el az Egyesült Államokat az ellentétek országának is (the land of the Contrasts). És New-Yorkban, a különben annyira pompázó természetrajzi múzeumnak, az American Museum of Natural History-nak is könnyebben sikerül megszerezni 50,000 koronát egy üvegből és viaszból megmintázott óriási szúnyogra, mint 500 koronát a készítmények föltöltéséhez, borszeszre. A nagy szúnyog alá oda lehet írni tetszés szerinti nagyságú böttükkel az adományozó nevé; de a spirituszt szét kell töltogetni, azon nem látszik meg, kinek a pénzből vették. Azért a drága szúnyogminták szörszálain kell a gyűjtemények gondozóinak a borszeszt megtakarítaniok.

Amely gyűjtemény azonban megszerezte a maga milliókat adó pártfogóit, az elé a gyarapodás költségei nem gördítenek akadályokat. Mi, szegény európaiak, leginkább azokat a nagy pénzeket irigyeltük. Mellette talán mindenünkben megvolt az az érzet, hogy ennyi pénzzel mi otthon mennyivel többet tudnánk teremteni. Vigasztalt az a belátás, hogy két korlátja az amerikai pénz hatalmának is van. Az egyik korlát az, hogy a szegény Európában sem minden eladó, hogy az európai művészet legragyogóbb századainak termékeit az óvilághoz lánczolja a nemzetek önérzete és büszkesége. Odaát a szép-művészeti múzeumok európai műremekek másolataival vannak tele. A másik korlát az, hogy sok dolgot azért nem lehet megvenni, mert gyűjtésükhöz szakemberek személyes munkája kell, és legkevésbbé lehet megvenni azt, ami legolcsóbb. A gazdag HENRY FAIRFIELD OSBORN, a Columbia egyetem tanára, az American Museum of Natural History alelnöke és őslénytani osztályának vezetője, több milliók örököse, a Hudson folyó mellett, a legszebb ponton lévő Castle Rock kastély ura, érdemesnek tartotta elmenni nagy expedícióval Egyiptomba a fossilis Elefántok csontjainak föl kutatására; de aligha vállalkoznék arra, hogy a kastélyát környező erdőben hónapokig túrja a földet holmi kis férgeknek ritkább, az American Museum of Natural History-ban még meg nem lévő fajaiért. Pedig az a kis féreg, amelyért egy centet se fizetne senki, talán érne annyit a tiszta tudomány szempontjából, mint a múzeum egyik legfőbb látványossága, az az óriási *Bron-*

tosaurus-csontváz, melyet 100,000 dollárért sem adnának oda. Szóval, nekünk, szegény embereknek valami formában csak megmarad az az elégtételünk, hogy könnyebb a tevének a tú fokán körösztülbújni, mint gazdag embernek a menyországba jutni.

Mondhatni általában, hogy a mi gyűjteményeinkben hasonlíthatatlanul több személyes odaadás és önfömládozás, az odaát valódba hasonlíthatatlanul több pénz van belé fektetve. Az utóbbiak hivalkodottabbak és mutatós darabokban gazdagabbak; a mieink által a tudomány gyarapodik többet. Az imént már mondottakból következik az is, hogy odaát a könyvtárak és a természetrajzi gyűjtemények, ideértve a a velük rendszeren összefoglalt embertani és néprajzi dolgokat, sokkal különbek, mint a képzőművészeti gyűjtemények. A természetrajzi gyűjteményekben mindenütt legértékesebb az őslénytani rész; mert hiszen Éjszak Amerika kihalt állatvilágának maradványai a yankeek kezéügyébe estek. Az ő érdemük, hogy föl kutatták; de az már csak szerencsájük, hogy azok a maradványok olyan állatoktól származnak, melyek Európában nem fordultak elő, vagy legalább nem hagytak megtalálható maradványokat, és hogy azok az állatok az élőlények fajfejlődésének olyan nevezetes alakjai. Érdekesek, mert szintén amerikai különlegességeket tartalmaznak, a néprajzi és embertani gyűjtemények is. Ha már kipusztították a vörösbőrűeket, jó, hogy legalább mintákat készítettek róluk. Természetesen a régi indiánus művelődést mutató régészeti gyűjtemények is egyedüliek a maguk nemében.

De lássunk most néhány adatot a gyűjtemények története, költségei és gazdagsága felől!

A négy legnagyobb természetrajzi múzeum a United States National Museum Washingtonban, az American Museum-Natural History New-Yorkban, a Field Columbian Museum Chicagóban s a Harvard University Museum Cambridgeben, Boston mellett.

A washingtoni nemzeti múzeumban van mintegy $\frac{3}{4}$ millió néprajzi és embertani tárgy, csaknem 2 millió darab állattani, 400.000 drb. növénytani, 300.000 drb. föld- és őslénytani anyag. Föntartására költött a congressus az 1906/7. évben 250.080 dollárt és még külön a néprajzi gyűjteményre 40.000 dollárt, vagyis mintegy másfél millió koronát: ez a rendes évi javadalom. A múzeumnak épülőfélben lévő új palotája 3,500.000 dollárba, vagyis 17,500.000 koronába fog kerülni. Kívül csupa fehér márvány. Beszéltem Washingtonban egy magyar kőfaragóval, aki éppen rajta dolgozott. Napibére volt 25 korona. A múzeumnak évente mintegy 300.000 látogatója van. Tudományos alkalmazottjainak száma 96. Csak a Bogarak földolgozására van egy curator (mintegy osztályigazgató), egy assistant curator (aligazgató), 6 őr és egy segédőr. A Magyar Nem-

zeti Múzeum természetrajzi osztályának (a néprajzival együtt) van 20 tudományos alkalmazottja, 10 magának az állattani osztálynak; igaz, hogy a tíz közül hatan szintén csak Bogarakkal foglalkoznak. Ami a magyar tudományos állattannak még mindig túlnyomólag bogarászó irányát erősen jellemzi. A Magyar Nemzeti Múzeumra, tehát könyvtárra, érem- és régiséggyűjtésre meg természetrajzi gyűjteményekre, összesen sem irányoz elő az 1908. évi állami költségvetés többet, mint 700.935 koronát, s ebből természet- és néprajzi tárgyak vételére és gyűjtésére mindössze 46.000 korona jut. Amit Magyarországon állam, testületek és magánosok természetrajzi gyűjteményekre fordítanak, az együttvéve sincs a harmadrésze annak, amibe csak a washingtoni természetrajzi múzeum évente kerül. Az összes magyar természetrajzi múzeumok tudományos alkalmazottainak száma együttvéve is körülbelül így viszonylik a washingtoni múzeuméhoz. Pedig a máris összehordott anyag mennyisége tekintetében sem igen marad mögötte a washingtoni nemzeti múzeumnak a budapesti; tudományos értékre jóval fölül is múlja.

Az American Museum of Natural History New-Yorknak legnagyobb középülete. Még nem kész, de már eddig 20 millió koronába került. Déli oldala, a főhomlokzata, 710 láb hosszú, alapterülete mintegy 8 magyar hold ($8\frac{1}{2}$ acre), vagyis, amint a nagy számokra különösen büszke yankee szereti mondani, 370.000 négyzetláb, melyből 260.000 hozzáférhető a közönségnek. Külön alaptökéje, főleg a tisztviselők fizetésére 1907-ben volt mintegy 5 millió korona (1,013.000 dollár), évi kiadása, építkezési költségeket nem számítva, 1906-ban mintegy másfél millió korona (295.924 dollár, amiből New-York városa 1907-ben 160.000 dollárt földözött). Sok gyűl be múzeumi tagdíjakból. Afölött, amit a múzeum tagjai befizetnek (members of the American Museum of Natural History), a tisztán magánemberekből álló gondozó tanács, többnyire kereskedők, gyárosok és bankárok, ritkábban egy-egy tudós is, szabadon rendelkezik. A mostani board of trustees elnöke, MORRIS K. JESUP, kereskedő, a new-yorki kereskedelmi kamara elnöke; alelnöke véletlenül tudós, de milliomos, az előbb már említett H. F. OSBORN. A rendes tag fizet évente 50 koronát, az élethossziglani (life member) 50, a pártoló (fellow) 2500, a pártfogó (patron) 5000 koronát. A gyűjtemények, szintén természetrajziak, néprajziak és embertaniak, de régészeti is, főleg Mexikóból. A tudományos személyzet arányoslag nem nagy, csak 25 tagból áll, akikkel azonban sok önkéntes segédmunkás osztja meg a teendőket. A múzeum alapítását 1869-ben indította meg New-York városa. Gyűjteményeinek értéke ma már mintegy $17\frac{1}{2}$ millió korona. Leginkább tudományos gyűjtőutazások útján gyarapodik, aminőket, óriási költséggel, többnyire magánosok nagy anyagi támogatásával, évről-évre küld az igazgatóság, a világ minden részébe; termé-

szetes tehát, hogy a gyűjteményben New-York közeli környékének alsóbbrendű állatvilága van legkevésbé meg, de bámulatosak és a világon másukat sehol sem találják a forróégyövi nagy koralliumok pompázó csoportjai, bölények legelő csordái stb.

A Field Columbian Museum az említett négy közül a legfiatalabb. A chicagói világkiállítás után, 1894-ben alapították, átalakítva számára a Lincoln-parkban lévő kiállítási képzőművészeti palotát. Csaknem egészen egy chicagói nagykereskedő, MARSHALL FIELD, 5,000.000 koronányi adományából s a kiállítóktól átengedett tárgyakból létesítették. Eredeti kereteiből máris kinőtt és MARSHALL FIELD egy új múzeumi épületre 50,000.000 koronát adományozott. A chicagoiak remélik, hogy az új múzeum a világnak minden eddigi múzeumát túl fogja szárnyalni. Mister FIELDnek különben áruháza van a State Street s a Washington-Street sarkán, 8000 alkalmazottal. A múzeum anyaga mintegy 3,000.000 darab tárgy. 5 osztálya van: embertani, növénytani, földtani, állattani és külön madártani. Külön ásványtani osztály az amerikai múzeumokban nem igen van; ami érthető; de nem érthető, hogy miért vannak a Field Columbian Museumban a madarak egészen külön osztályban. Az embertani osztály anyaga ugyancsak vegyes: vannak benne néprajzi, iparművészeti, közlekedési, főleg vasuti dolgok, a nyomtató- és egyéb sokszorosító ipart föltüntető gyűjtemények, hangszerek és Columbus-émlék tárgyak, — nem éppen kis mértékben a tudományos komolyság rovására, de jeléül a gyűjtemény keletkezése módjának.

Nem véletlen összeverődésnek, hanem több évtized kitaró szakszerű munkájának az eredménye a Harvard University Museum. Legnagyobb és legértékesebb része, az összehasonlító állattani, a növénytani, az ásványtani, mely itt külön osztály, és a földtani, mely földrajzi dolgozóhelyekkel is kapcsolatos, az „Agassiz Museum“ nevet viseli; az épületnek egy másik, még nem kész, szárnyában van a „Peabody Museum of American Archeology“, mely a gyűjteménynek néprajzi és embertani része. A gyűjteményt 1859-ben alapították főleg LOUIS AGASSIZ kezdeményezésére. LOUIS AGASSIZ-t, a neufchâтели kis francia-svájcezi tanárt, 1848-ban „importálták“ a cambridgei egyetemre, az Egyesült Államok legrégebbi és legelőkelőbb egyetemére. 1873-ban halt meg, tehát csak 25 évig működött ott; de ezalatt megalapítójává lett a tudományos állattannak új hazájában és annak tudományos téren talán még ma is legnagyobb büszkesége. Ő maga, európai viszonyokhoz mérten, és ha azt vesszük, mi maradt meg munkásságából a mai tudomány számára is, nem legelsőrangú tudós; de a keze alól sok olyan szakember került ki, aki mindenütt számot tenne. Mindvégig küzdött tudománya érdekében az anyagiakkal és maga mindvégig szegény ember maradt. A tudományért való lelkesülésnek, az önfölközelésnek, az anya-

giakkal nem törődésnek a yankeek előtt addig még ismeretlen példája volt. A példát megbámulták; de az első, aki nem követte, a saját fia volt. Ott hagyta apját és az állattant és elment rézbánya-vállalatokkal pénzt szerezni. A fiatal ALEXANDER AGASSIZ, amint azt nekünk CHARLES WILLIAM ELIOT, a Harvard-egyetem elnöke, híres szónok, egy ünnepi beszédben a bostoni zoológiai congressuson elmondotta, megúnta az apja vesződségeit és meggyőződött róla, hogy mindenekelőtt pénz kell a tudományhoz is. Elment tehát „to make money“. Angol kifejezéssel, csinált is magának és a tudománynak néhány millió dollárt: a tudománynak is, mert néhány év előtt egy millió dollárt ajándékozott az University Museumnak, melynek igazgatójává tették, és a gyarapítás költségeit továbbra is nagyrészt maga viseli.

A múzeum első költségeit LOUIS AGASSIZ úgyszólván összekoldúlta. Hasonló gyűjtésekből létesült négy évtizeddel később Chicagóban a már ismertett Field Columbian Museum és a chicagói egyetem. A két alapítás összehasonlítása nagyon tanulságos.

1852-ben gyűjtötte össze SAMUEL ELIOT aláírások útján az első 12.000 dollárt, melyből megvették az első gyűjteményt, addig AGASSIZ magántulajdonát. A további szükségleteket úgy kellett apródonként összegyűjteni, mert nem volt a múzeumnak semmi alapja. Az első „havi“ átalányt az egyetem főntartó testülete 1858-ban szavazta meg. Ugyanakkor egy bizonyos FRANCIS C. GRAY unokaöccsének, WILLIAM GRAYnek, 50.000 dollárt hagyott, hogy abból az egyetemen természetrajzi múzeumot alapítson. De AGASSIZnak merész terve támadt, A Massachusetts állam törvényhozásához folyamodott államsegélyért. Barátai minden áron le akarták beszélni erről a „hallatlan és teljesen hiábavaló“ kísérletről. Semmi sem bizonyítja jobban AGASSIZnak nagy varázserejét a yankeek fölött, mint az, hogy mégis sikerült 1859-ben 100.000 dollár államsegélyt kieszközölnie; és közben a Gray 50.000 dollárjához magánosoktól, aláírások útján még 71.000 dollárt gyűjtött össze. Megalakúlhatott így a „Museum of Comparative Zoology“ gondozó bizottsága, a board of trustees, melybe az állam 6 tagot küldött s melyben 9 tag volt az AGASSIZ, a GRAY s a többi aláíró érdekeinek képviselője. Ez a választmány szerződést kötött az egyetemmel, hogy az adja az épülethez, az egyetemi területen, a telket és vállalja magára a zoológiai tanszékkal szoros kapcsolatba jutó múzeum tudományos ellátását. Igazgató lett AGASSIZ, egyszeresmind az egyetemen az állattan tanára. Ma már az azóta óriásilag megnövekedett múzeum igazgatója és az állattan tanára nem ugyanaz a személy: az előbbi ALEXANDER AGASSIZ, az utóbbi EDWARD LAURENS MARK, az állattani intézet igazgatója. De ez az állattani intézet a múzeum épületében van, a szervezete minden irányban összefolyik a múzeummal, mely bűvárlatokhoz és az oktatáshoz teljes rendelkezésére áll. Eleinte

hasonló volt ez a viszony a Kolozsvári Tudományegyetem s az Erdélyi Múzeum viszonyához, csak hogy Cambridgeben mindvégig a múzeum maradt az erősebb, a gazdagabb. Az öreg AGASSIZnak már 1860-ban 10.000 dollár évi javadalom állott rendelkezésére, ami akkor még ott is annyi volt, mint ma nálunk, t. i. 50.000 korona. 1861-ben Massachusetts törvényhozása adott ismét 20.000 dollárt, 1864-ben — a polgárháború közepette is — 10.000, 1868-ban újra 75.000 dollárt. Az utóbbi összeget már azzal a kikötéssel, hogy ugyanannyit magánosok is adjanak össze. Az adakozási verseny fölkeltésének hatalmas módja ez, melyet azóta sokszorosan alkalmaztak. Valaki ad egy nagy összeget, de csak azzal a föltétellel, hogy bizonyos idő alatt mások is adjanak össze annyit, vagy legalább felényit. Ha az a kitűzött időig nem gyűl össze, az adományozó kötelezettsége megszűnik. De csaknem mindig összegyűl. Így adott a chicogoi egyetem újjáalapításához 1889-ben J. D. ROCKEFELLER 3 millió koronát az igazgatás költségeire, azzal a föltétellel, hogy egy éven belül mások meg telkekre adjanak 2 milliót. Amire különben mindjárt visszatérek.

Végül még LOUIS AGASSIZ halála után is adott Massachusetts állam a múzeumnak 50,000 dollárt. 1873 végéig AGASSIZ gyűjtemények vásárlása által 40,000 dollár adósságot csinált; de kapott egy barátjától 100,000 dollárt és máshonnét még 50,000 dollárt. Midőn mindjárt azután, 1873 decz. 14-én, meghalt, sokan aggódni kezdtek a múzeum sorsra fölött, melynek tervezett épületei csak kisebb részben voltak még befejezve s gyűjteményei is nagyon összezsúfolódtak, évi jövedelme is csak 10,000 dollár maradt. De csakhamar, egy évnél rövidebb idő alatt, összegyűlt egy 300,000 dollárból álló emlékalap, melyhez az állam csak az említett 50,000 dollárral járult, az építkezés folytatására. Az épület további darabjai, még tetemes hozzájárulásokkal, 1882-ben, majd 1888- és 1889-ben és 1901, 1902-ben készültek el; egy darabja, a mint mondám, még ma, az építkezés megkezdése után csaknem 50 évvel, sem kész; pedig elköltöttek rá 1,250,000 dollárt, és volt már 1902-ben 900,000 dollár befizetett alaptőkéje. Közbevetőleg legyen mondva, én ezt a rengeteg pénzt nem láttam meg a Harvard University Museumon, pedig csak gyűjtő útakra, a melyekkel az állományát gyarapítják, már 1902-ben 350,000 dollárt költöttek volt.

Talán nem érdektelen adat, hogy a 300,000 dolláros AGASSIZ-emlékalaphoz 90,000 dollárt 17 állam 86,000 tanítója és diákja adott össze jóformán centenként és hogy a Calumet & Hecla Mining Company bányatársaság 1400 munkása közül 1233 munkás 1215 dollárral gyarapította az alapot.

Az ötvenes évektől a kilenczvenes évekig a millió lépett a száz-ezer helyébe. Nem 50 év alatt, hanem másfél év alatt létesült Chicago-

ban a jóval nagyobb, bár kevésbé értékes Field Columbian Museum, és alig 10 év alatt az ottani egyetem. Az utóbbi eddig telekre, épületekre és felszerelésre 18 millió dollárt, 90 millió koronát emésztett föl, amiből maga JOHN D. ROCKEFELLER mintegy 50 milliót adott. Jelenlegi vagyona különben 23,253,147 dollár, vagyis több mint 116 millió korona. (Évi kiadása mintegy 6 millió korona.) Ami nem túlságosan sok, mert az ugyancsak 1890-ben újra alkotott new-yorki Columbia University vagyona 34 millió dollár (170 millió korona!). Igen nagy összegekkel járult még a chicagói egyetem alapításához MARSHALL FIELD; a többit az előbb említett módon gyűjtötték össze, kizárólag magánosok. 1900-ig, tehát 10 év alatt, mintegy 70 millió korona gyűlt össze az egyetemre, amiből sem az Unio, sem az állam (Illinois), sem Chicago városa nem adott egy fillért sem; de versengtek az adakozásban a város polgárai. 1892-ben FIELD 500,000 koronát ajánlott föl azzal a kikötéssel, hogy ezt az összeget három hónap alatt mások 5,000,000-ra egészítsék ki. Három hónap alatt nemcsak megvolt az 5 millió, hanem sokan panaszkodtak is, hogy nem szólították föl őket az adakozásra. Csakhamar nyílt erre ismét módjuk.

Mielőtt azonban erre térnék nem állhatom meg, hogy meg ne világítsam legalább egy példával, a nők szerepét is a chicagói egyetem létrehozásában. A Chicagói Nők Társasköre (Chicago Woman's Club) felszólította az egyetem elnökét, W. R. HARPER-t, hogy tartson a körben egy előadást a nők felsőbb oktatásáról az új egyetemen. HARPER előadta, hogy ott a nők ugyanazokban a kedvezményekben fognak részesülni, mint a férfiak. Ugyanazoktól a tanároktól ugyanazokat az előadásokat hallgatják, ugyanazokra a vizsgálatokra állhatnak és ugyanazokat a tanári állásokat nyerhetik el. Máris jelentkezett 500, egyetemi tanulmányokra képesített nő; de nem tudják őket ellátni, mert nincs módjában az egyetemnek, hogy számukra háló-házakat (dormitoriumokat: dormitory) építsen. Az amerikai egyetemeken ugyanis a tanulók nagy része bennlakó, és igen sok az ösztöndíjas. (A new-yorki Columbia University-n 248 ösztöndíjas hely van, az ösztöndíj évi 50 dollártól 1250 dollárig — 6250 koronáig! — terjed. Igaz, hogy a tandíjak is óriási magasak a mi viszonyainkhoz képest. Például az orvosi karon 25 korona beíratási díjon kívül az évi tandíj 1000 K, a dolgozásért minden egyes laboratóriumban még külön 100—125 K, fölvétési díj 150 K stb. stb. Így van ez minden amerikai egyetemen, — Chicagóban negyedévenként 200 K a tandíj — és nagyon bölcsen van így. A tehetségre nézve a tanulhatást biztosítja az ösztöndíj; a tehetségteleneknek nem ad szellemi proletáriusságra oklevelet a rosszul alkalmazott könyörület s az egyenlőségnek ostoba értelmezése. Pedig hát az Egyesült Államok volnának az egyenlőség ígértfölsége!) A bennlakók nem kisebb college-kben vannak szétesztva, mint az

angliai egyetemeken, hanem óriási kaszárnyák, dormitory-k apró csel-
láiba vannak beraktározva, többnyire egyenként vagy kettesével. A
HARPER előadásának hatása alatt a club tanügyi választmányának
elnöknője azt indítványozta, hogy a club teremtsen elő női hálózásokra
600,000 dollárt, 3 millió koronát. Az indítványt egyhangúlag elfogadták,
s a club, melynek akkor 500 tagja volt, 2 hónap alatt előteremtett nem
600,000, hanem 700,000 dollárt!

1895-ben JOHN D. ROCKEFELLER negyedízben adott egyszerre
5 millió koronát és egyidejűleg további tíz milliót is lekötött arra az
esetre, ha 1900-ig másoktól is összegyűl ugyanennyi. Összegyűlt még
jóval több is és ROCKEFELLER 1900 április 1-én lefizette a tíz milliót
és ráadásul még $7\frac{1}{2}$ milliót. Szédítő számok! Szerencse, hogy a sok
pénzzel a tudomány is úgy van, mint az egyes ember. A milliomos
ember sem tud naponta egynél többször jóízűen ebédelni; a milliomos
tudomány sem bír gyakrabban szülni nagy igazságokat, mint az, a mely
éppen csak meg tud élni. Sőt eddig még nem is szült a milliomos
tudomány egyetlen nagy fölfedezést, egyetlen igazán vezető eszmét
sem az emberiség számára. Talán majd ezután fog, ha beleszokik az
új állapotba.

De térjünk vissza egy pillanatra még a Harvard University Mu-
seum-hoz, mely bennünket közelebről érdekel. A gondozó tanács,
mely addig főhatósága volt a múzeumnak, LOUIS AGASSIZ halála után,
1870-ben maga is letette tisztét és teljesen átadta a múzeum ügyeinek
intézését, fölügyeletét és a teljes tulajdonjogot a Harvard egyetemnek,
melynek elnöke és tanári kara (President and Fellows of Harvard
College) teljesen független testület. Igaz, hogy a gondozó tanács nem
tartozott semmiféle egyesület semmiféle közgyűlésének felelősséggel.
Nálunk minden testület függeni akar valamitől; ha nem az államtól,
valóságban a mindenkori kormánytól, hát legalább valami közgyűléstől;
mert senkinek sincs bizalma önmagában és mindenki fél a felelősség-
től; fél pedig azért, mert a közönség is bizalmatlanságra és minden
szándék meggyanúsítására van nevelve.

Nagyobb természetrajzi múzeumok vannak még az Unio több
más városában, melyeket itt csak felsorolni is sok volna.

Röviden megemlíjtük még Philadelphia-ban az Academy of
Natural Sciences múzeumát, melyben 200,000 darab csiga és kagyló,
1200 darabból álló koponyagyűjtemény, s egy rendszertanilag neve-
zetes madárgyűjtemény van; továbbá az egyetemmel kapcsolatos mú-
zeumot (Free Museum of Art and Sciences), melyben főleg a néprajzi
és régészeti gyűjtemények nevezeteseek. És megemlíthetjük Bostonban
a Boston Society of Natural History múzeumát, mely azonban mind-
inkább helyi múzeummá alakult át, olyanformává, persze nagyobb mé-

retekben, mint az Erdélyi Múzeum, és természetrajzi részében főfőladatául tűzte ki, hogy az Egyesült Államok északkeleti részének, az úgynevezett Új-Angliának (New-England, mely magát, mivel vannak benne 100 éves emlékek és családok is, fölöttebb előkelőnek tartja), gyűjtse össze minél teljesebben az állatvilágát. Már túlszárnyalta New-York állam múzeuma Albanyban, az államnak alig 100,000 lakójú fővárosában. Tudományos szempontból van bizonyos nevezetessége Princeton és New-Haven egyetemi múzeumának, mindkettőnek főleg őslénytani gyűjteményei miatt. Az utóbbiak New-Havenben, a Yale University-n, az úgynevezett Peabody Museum-ot alkotják, melynek nagy részét a híres palaeontologus, MARSH, gyűjtötte össze. Anyagban igen gazdag itt a gyűjteménynek egyéb állattani része is, azonban valóságos szemétdomb, oly rendetlen. Gondozója, az öreg A. E. VERRILL, panaszkodott a zoologiai congressusnak oda rándult tagjait fogadó ünnepi ülésen, hogy sem hely, sem pénz nincs a múzeum rendbeszedéséhez és hogy a látogatók kilopják a kitömött állatoknak a szemét, mert nincsenek üvegszekrényekbe zárva, csak úgy állanak ott szabadon: New-Yorkban az American Museum of Natural History-ban, egy egész legelő bölénycsorda fölé építettek üvegszekrényt mindenik oldalon egy-egy óriási üveglappal, a melyek maguk is vagyont érnek. Megint egy példa a kiáltó ellentétekre!

Ami a könyvtárakat, mint gyűjteményeket illeti, mindenek előtt főlemlítem, hogy egész sora van olyanoknak, a melyek 200,000-nél több kötetet tartalmaznak. Legnagyobb a New-York Public Library (1907 jan. 1.) 1,535,866 kötettel (1906 évi gyarapodás 127,736 kötet és 70,401 füzet), s a Library of Congress (vagy Congressional Library) Washingtonban 1,379.244 kötettel és egyéb nyomtatvánnyal, 89.869 térképpel, 437.510 hangjegyzettel, 214.276 fényképpel, fametszettel, könyvomatú lappal stb. (1906 végén). A párisi Bibliothèque nationale könyvanyaga 2,600.000, a British Museumé 2,500.000, a szentpétervári csári könyvtaré 1,445.000, a berlini királyi könyvtaré 1,228.000 kötet, a budapesti múzeumi könyvtaré, a kéziratokon és okmányokon kívül, mintegy 400.000 kötet, ugyanannyi, amennyi a new-yorki Columba University könyvtaráé; a budapesti egyetemi könyvtaré már alig 300.000 kötet. Az Egyesült Államok harmadik könyvtára a bostoni, 1907 jan. 31-én 903.349, ma már 1 milliónál több kötettel. Albanyban, New-York állam könyvtárában volt a múlt nyáron 430.831 kötet, 172.890 füzet, 265.000 kézirat és — csaknem ugyanannyi duplum: 171.493 kötet és 341.556 füzet. A chicagói Public-Libraryben már csak 339.282 kötet van; de ott van Chicagóban az egyetemi könyvtár 457.115, és még egy nagy könyvtár 250.000 kötettel: a Newbery Library, melyet 1887-ben alapítottak egy embernek, WALTER LOOMIS NEWBERYnek 15 millió koronás hagyományából. Által-

lában szinte hihetetlen, mekkora összegeket hagyományoznak magánosok éppen könyvtárakra. Kár, hogy a hagyományoknak igen nagy részét mindig a könyvtár épületének külsőségei nyelik el: a congressusi könyvtár épülete Washingtonban mintegy 31,000,000, a Chicago Public Library épülete 10,000,000, a bostoni Public Library-é 13,000,000 koronába került. Nem sokkal kevesebbet emésztett föl 10 milliónál a Columbia-egyetem könyvtára, melyben másfél millió kötet számára van hely. Az új Public Library New-Yorkban, mely a nyáron már csaknem egészen készen volt és nézetem szerint New-York legszebb épülete, 20 millióba fog kerülni; teljes berendezésével még sokkal nagyobb összegbe, amihez ANDREW CARNEGIE maga 25 millióval járult. Hiába! minden alapító azt akarja, hogy pompázó épület viselje az ő nevét. Így gyakran puszta mausoleummá lesz egy-egy tudományos intézet, mert azzal már senki sem törődik, jut-e a belé valóra és jut-e a benne dolgozóknak. A Chicago Public Library 208 hivatalnokának, például, nem irigylendő a helyzete és fizetése. Elegendő javadalma, 22.500 korona, csak az igazgatónak van. A legközönségesebb gyári munkás is többet keres, mint a legnagyobb részük. Mindeniket csak évről-évre alkalmazzák és bármikor elbocsájthatják. Nyugdíja az Egyesült Államokban pedig senkinek sincs. Nagyon silány a fizetés különben minden tudományos pályán: 25.000 korona fizetése — rá nézve annyi, mint nálunk 5000 korona — egyetemi tanárnak is kevésnek van, és csak egynek 50.000 korona, a legtöbbnek 10.000 koronán alúli összeg.

De hát ezt csak a sok aránytalanságra hozom föl például és közbeszúrok itt egy kis összeállítást az anatomia egyetemi tanárainak fizetéséről Németországban és az Egyesült Államokban. Németországban t. i. nem a jogi tanároknak van legtöbb jövedelmük, és Amerikában sem azokat fizetik legjobban. A porosz egyetemeken 1900-ban 502 rendes egyetemi tanár átlagos jövedelme volt 11.735 márka; csak harmincznek volt kevesebb, mint 6000 márkája, hétnek volt 30.000 és 40.000 közt, háromnak 40.000-en fölül. Az utóbbi tíz között túlnyomólag anatómiai professorok vannak; egyiknek csak a tanpénzei is többre rúgnak 50.000 koronánál. Az Egyesült Államokban csupán egynek van 7500 dollár jövedelme, csak háromnak több mint 5000, ugyancsak háromnak több mint 4000, talán hatnak 3000, hatnak több mint 2000, soknak 2000 dollárnál kevesebb. Az ilyenek persze orvosi gyakorlatot folytatnak, hogy megélhessenek, hiszen, említettem odaát, az egyetemi tanár társadalmi helyzetében a dollár, vagyis az öt korona, annyi, mint nálunk az egy korona. Akármelyik közepes gyakorlatú orvos többet keres a legtöbb jövedelmű tanárnál, és évi 2000 dollárt nem ritkán a kézműves, sőt a gyári munkás is megkeres, azt nem is tekintve, hogy számára a dollár kétszer-, háromszor annyit ér, mint az egyetemi tanárra nézve. A board of trustees

a legtöbb tanárt bármikor elbocsájthatja, holott, ha a gyáros a maga munkását ok nélkül elbocsájítja, a munkásszervezettel, a hatalmas American Federation of Laborral gyűlik meg a baja. Így megvan ugyan az a haszon, hogy tudományos pályára mindenki csak lelkesedésből adja magát, mert bármely más pályán, iparban, kereskedésben sokkal könnyebben, sokkal többet kereshet; de megvan az a kár is, hogy nem mennek elegen a jobbak közül szellemi munkára, ami azután minden tudományos intézményen, minden gyűjteményen, minden hivatalnoki karon nagyon is meglátszik, annál is inkább, mivel a hivatalnokok nagy többségét, az állami és társadalmi szervezetnek csaknem minden ágában, a fölséges nép választja — vagy legalább azt hiszi, hogy ő választja.

Térjünk azonban kissé még vissza a könyvtárakra! Bámulatos az a könyvmennyiség, ami, csak egy-egy városban is, nyilvános könyvtárakban fölhalmozódik. Például New-Yorkot és Bostont akarom fölhozni.

A New-York Public Library-ben van, amint már említettem, 1,535.866 mű, a Columbia University könyvtárában 410.000 kötet. New-Yorkban vannak még a következő nagyobb könyvtárak: a New-York University Library 58.000, az Union Theological Seminary könyvtára 85.867 kötetel (és számos kisebb nyomtatvánnyal, kézírattal), a General Theological Seminary of the Protestant Episcopal Church könyvtára 41.779, a Mercantile Library Association 235.947, a Free Library 115.700, a New York Society Library 100.000, a Library of the New York Law Institute 65.777, a Young Men's Christian Association Library 55.454, az American Museum of Natural History könyvtára 61.800, a New York Academy of Medecine könyvtára 88.000, a New York Historial Society könyvtára 125.000, a Brooklyn Public Library 510.514, a Free Library of Pratt Institute 169.000, a Long Island Historial Society könyvtára 75.300 kötetel (és 20.000 fűzettel). Ez összesen 3,704.003 kötet. Nem soroltam föl azt a számos, New-Yorkban már kisebbnek mondható könyvtárat, melyben 40.000 kötetnél kevesebb van. Ha ezeknek az állományát, a legkisebb számítással, együttvéve 300.000 kötetre tesszük, úgy bátran elmondhatjuk, hogy nyilvános könyvtárakban magában New-Yorkban 4 millió kötet könyv van. Nálunk, egész Magyarországon sincs közkönyvtárakban sokkal több kötet egy milliónál, és, ami még nagyobb baj, ennek is legalább négyötödrésze a három nagy budapesti könyvtárban van: a M. Tud. Akadémia könyvtárában mintegy 150.000, az Egyetemében mintegy 260.000, a M. Nemzeti Múzeuméban 400.000 kötet.

Könyvkincsek dolgában Boston az Unio második városa. A Public Library-ben van, a bostoni zoológiai congressus tagjai között

kiosztott hivatalos ismertetés szerint, egy milliónál több kötet, — és az egy mintaszerűen készült czédulakatalógus útján mind hozzá is férhető, ki is kapható. A Boston Society of Natural History könyvtárában van 34,500 kötet (és 27,000 füzet), az American Academy of Art and Sciences könyvtárában 28,000 (főleg nagy ritkaság számba menő teljes sorozatai külföldi tudós társaságok kiadványainak), a Massachusetts Institute of Technology könyvtárában több mint 50,000, a Boston University-ében 32,000, a Boston Medical Library-ban 50,000 kötet (és 20,000 füzet), a Harvard egyetem előbb ismertetett Zoologiai Múzeumában 42,000 kötet és 36,500 füzet (főleg igen értékes különlenyomatok gyűjteménye), a régészeti és néprajzi osztályban külön még 3500 kötet és 3000 füzet; az egyetem csillagászati intézetének is van külön 35,000 kötet, a botanicus kertnek szintén külön 17,000 kötet könyve. A Tufts College-nek van 60,000, a Wellesley College-nek 60,000, az Essex Institute-nak 95,000, a Boston Athenaeum-nak 220,000, a State Library of Massachusetts-nak 138,825 kötet (és 116,534 füzet), a Congregational Library-nek 54,977 kötet (és 52,854 füzet), a Museum of Fine Arts-nak 100,000 kötet (és 4500 füzet), a Massachusetts Historical Society-nak 50,000 kötet (és 109,000 füzet), a New-England Historic Genealogical Society-nak 37.000 kötet (és 35.000 füzet) nyomtatványa. Cambridgeben, mely a Greater-Bostonhoz tartozik, a University Library-ben van 742.210 kötet, 440.512 darab kisebb nyomtatvány, 24.723 térkép stb.; ugyanott a Radcliffe College-ben 20.800 s a Public Library-ban 73.393 kötet (1906-ban). Összesen mintegy 3,500.000 mű van Bostonban és közeli környékén.

Ezeken az óriási számokon nem is igen fogunk csodálkozni, ha tudjuk, mekkora összegeket fordítanak az Unio könyvtárai évente könyvállományuk gyarapítására. Egy-két példa megmutatja. A bostoni Public Library az 1906/7. évben mintegy 250.000 koronát (48.187·20 dollárt) költött új szerzeményekre; a chicagói Public Library 100.000 koronát, a cambridgei Public Library, mely ma még csak 73.000 kötetes kis könyvtár, 1906-ban több mint 35.000 koronát (7123·99 dollárt). A chicagói egyetem könyvtára számára 1891-ben egyszerre megvették a berlini S. CALVARY & Co. cégnek több százezer műre terjedő antiquárius könyvgyűjteményét. Nálunk a kolozsvári egyetemi könyvtárra 20.000, a budapestire 33.000 koronát szán az 1908. évi állami költségvetési tervezet s ugyanennyit fordított már hosszabb ideje évente az állam. Szomorúan szegényes számok! Elgondolható, mennyi minden nincs meg a mi könyvtárainkban. Talán különösnek tetszhetik, hogy

azért még az amerikai könyvtárak összesége sem foglalja teljesen magában a létező irodalmat. A ma is megjelenő 1216 folyóiratból 1905-ben 488 nem volt meg egyetlen nagyobb könyvtárban sem Bostonban, New-Yorkban, Washingtonban vagy Chicagóban, és sok nincs meg még ma sem; az önálló művekből persze még több százalék hiányzik. A dolog magyarázata abban található, hogy az Unio könyvtárai nagyon újak, gyorsan nőttek, sok pénz, de kevés szakavatott munkakerő és odaadás állott rendelkezésükre. Csak legújabbban kezdenek itt-ott, például a Boston Public Library-ben, arra ügyelni, hogy drágább műveket, melyek úgy sem szolgálják a nagy tömegek olvasó kedvét, ne vegyenek meg akkor, ha azok a város és a közeli környék valamely közkönyvtárában már megvannak. Sok könyvet venni könnyű, de bármely tudomány szak teljes irodalmát összeszerezni igen nehéz. Odaát büszkék is reá, ha valamely szaktól csak megközelítőleg is teljes gyűjteményük van: a Boston Public Libraryben, például, nevezetes a BROWN zenetudományi gyűjteménye 8000 kötettel, a 14.000 kötetes BARTON-féle könyvtár, mely főleg a SHAKESPEARE-re vonatkozó dolgokban oly gazdag, mint a világon csak egy-két könyvtár, s a JOHN A. LEWIS-féle gyűjteménye az americanumoknak.

Képzőművészeti múzeuma az Egyesült Államoknak csak kettő van igazán számottevő: New-Yorkban a Metropolitan Museum of Art, Bostonban a Museum of Fine Arts. Újabbkori főstményekben meglehetősen gazdag a chicagói Art Institute is. Nagyobb állatkert is csak kettő van: Philadelphiában és New-Yorkban; aquarium csak egy: New-Yorkban. Növénykert igen szép van New Yorkban; a bostoni Arnold Arboretum, mintegy 200 hold területen, az északamerikai élőfáknek és cserjéknek remek gyűjteménye. És van, ami másutt sehol sincs meg, a 8671 négyzetkilóméter területű Yellowstone National Park.

Néhány szóval külön megemlékezem a new-yorki állatkertről s az aquariumról is, mert nekünk Magyarországon állatkertünk már jóformán nincs, aquariumunk meg soha sem is volt.

New-Yorkban két állatkert is van: az egyik, a kisebbik, a Central-Parkban; a sokkal nagyobbik, bár csak néhány éves, a Bronx nevű külvárosban. Nagyságra, az állatok számára nézve az utóbbi is mögötte áll sok európai állatkertnek, így a londoninak, a berlininek, a hamburginak, az amsterdaminak, a rotterdaminak, az antwerpeninek, sőt az újabb időben igen elhanyagolt párisiaknak is; de tisztaság, az állatok jó tartása és tanulságos kiállítása dolgában még a berlinit is fölülmúlja. Különösen szép a nagy ragadozók háza; egyik fő büszkesége egy jaguár, Señor Lopez, melynél szebbet sehol sem láttam. A hosszú nagy teremben terített asztalnál, az összes ragadozók jelenlétében, vendégelte meg a zoologiai társaság a congressusnak az állatkertbe meg-

hívott tagjait. Csak a szemünk és a fülünk, főleg az utóbbi juttatta eszünkbe, hol vagyunk: az orrunk egyáltalában nem. Az oroszlanok és tigrisek zenéjén kívül cigányzene is volt: a tigriseket lakoltatták ki az egyik ketreczből és oda ültették, zöld gallyak közé, a cigánybandát. Pompás a medvék tanyája is; de fő érdekessége a kertnek azok a nagy bölény- és szarvascsordák, melyeket ott tágas területen, lehetőleg a természetes életföltételeik között tartanak. A bölények saját területe 12 hold, a wapiti-szarvasoké ugyanannyi, a jávor-szarvasoké 6 hold. A bölénycsorda, kis borjaktól vén bikákig, a legkülönbözőbb korú példékkel, áll 46 darabból, a szarvascsordák összesen 124 darabból. Remek látvány, a mint 25—30 hatalmas wapiti (*Cervus canadensis*) vágtat tova előttünk. Csaknem minden más állatkert szomorú hatással van a szemlélőre, annyi benne az elkényszeredett, betegen gunnyasztó állat. Olyat a new-yorkiban nem látni. Mihelyt valamelyik állaton betegséget vesznek észre, azonnal elkülönítik és szakszerűen ápolják; most épül számukra egy külön klinika 22,000 dolláron. De nem is sokan betegesznek meg, ha a new-yorki éghajlatot egyáltalában kiállják: oly bőven van helyük, friss levegőjük, napjuk. Általában föltűnő, hogy az emberi élettel nem sokat törődő yankee újabb időben minő gyöngédséggel van a vadállatok iránt: minden parkjuk tele van szürke mókusokkal, melyek valóságos kedveltjei a közönségnek. Oly szelidek, hogy a padon ülő ember zsebéből is kiszedik a nékik hozott eledelt. A csak 1896-ban alapított állatkertet New-York városa tartja fenn s a new-yorki zoológiai társaság igazgatja. Maga a társaság eddig mintegy 2,250,000, a város 1901 óta mintegy 10,000,000 koronát költött rá. 1907 május 1-én volt benne 3,756 darab élő Gerincesállat, közte 638 Emlősállat. Főntartása a múlt évben 141,558 dollárba (csaknem 750,000 koronába került). 1906-ban 1,321,917 látogatója volt. A gondozó személyzet áll 117 emberből, akiket 4 kiváló zoológus szakember vezet. Különösen az igazgató, DR. W. T. HORNADAY ismert nevű tudós. A budapesti állatkert élére — bizonyynyal mert jogot végzett — egy volt képviselőt állítottak, mikor már a zülléstől kellett volna megmenteni az állatkertet.

Az aquarium, mint eleven tengeri állatok gyűjteménye, persze egyáltalában nem vetekedhetik a napolii-val; de a berlininél különb. Eredendő hibája, hogy nem aquariumnak épült. A nagy kerekded épület, csaknem az egész egy óriási kerek terem, átmérője 205 láb. Eleinte, 1807-től, erődítmény volt; majd a városé lett. Benne mulatságokat, hangversenyeket, népgyűléseket rendeztek. 6000 ember ülhetett benne. Ott fogadták 1851-ben KOSSUTH LAJOS-t — és ezt, mint különös nevezetességét, emlegetik; főlemlíti a New-York Zoological Society-nak az a külön ismertetése is a new-yorki zoológiai látnivalókról, melyet a zoológiai congressus tiszteletére adtak ki a nyáron. Ott énekelt

1850-ben először LIND JENNY is. Most van benne 7 nagy nyílt medence, 94 nagyobb és 30 kisebb üvegfalú aquarium, több terrarium stb. A legnagyobb nyílt medence átmérője 37 láb, mélysége 7 láb. Ebben mutogattak nekünk egy óriási manatus-fókát. Különösen szép volt a Teknősök gyűjteménye és a forró-égyövi halak, melyeket akkor hoztak a Bahama-és Bermuda-szigetek környékéről. Átlag 3000—4000 állat szokott benne lenni: Halak, Teknősök, Krokodilusok, Békák, Salamandrák, tengeri Emlősök stb. A napolii aquarium gyönyörű coralliumai és virágállatai csaknem teljesen hiányoznak. Nyitva van mindennap ingyen. Naponta 4685 ember látogatja — az utolsó tíz év átlaga szerint. Van 25 alkalmazottja és 4 külön szaktudósa. Főntartása évente mintegy 250.000 koronába kerül.

*

De íme, tisztelt hallgatóim, rajtam is igazolva látják, hogy a sok mondanivaló árt a stílusnak: éppen csak felsoroltam néhány tudományos gyűjteményét az Egyesült Államoknak, és már-már eltelt az idő, amit figyelmüktől kérhetek. Legföljebb néhány futólagos megjegyzésre lehet még módom az előljáróban kiemelt három szempontra vonatkozólag, amelyekből a tudományos gyűjteményeket meg kell ítélni.

Az Egyesült Államok gyűjteményeinek anyagában, föllállításában és kezelésében egyaránt túlnyomó szerepet játszanak a tanításnak, az ismeretek közlésének követelményei. Ezek a gyűjteményeknek mindenekelőtt olyan fokú nyilvánosságát és olyan mértékű közhasználatát vonják maguk után, aminőre nálunk alig van példa. A legtöbb könyvtár, ami különben több helyütt már Európában is úgy van, délelőtt 9 órától éjjeli 10 óráig szakadatlanul nyitva áll s a könyvet, akire csak lehet, úgyszólván reátukmálja. A New-York Public Librarynek háromszor annyi olvasója van, mint a berlini királyi könyvtárnak: az előbbi az 1905. évben kiadott 1,228.000 kötet könyvet, az utóbbi csak 483.821 kötetet. Az American Museum of Natural History igyekszik a természetrajzi gyűjtemények nyilvánosságát is növelni az által, hogy különböző iskoláknak, tanítási célokra, kisebb kölcsöngyűjteményeket ad ki. Több múzeum, így a Field Columbian Museum Chicagóban s a Carnegie Museum Pittsburghban évente csinos összegű és nagyszámú pályadíjat tűz ki nyilvános iskolák növendékei számára, akik 1200, 2000, illetőleg 3000 szónál nem hosszabb dolgozatokban leírják a múzeumnak egy-egy tetszésük szerint választott kis részét.

A gyűjteményeket illető tudományos előadásokat csaknem mindenik könyvtárban és múzeumban tartanak, s erre a gyűjteményeknek külön előadó termeik vannak — persze mindjárt legalább is 1000 hallgatóra. Ilyen még az állatkertben is van. Az American Museum of Natural History nagy tantermében 1400 ülőhely van. Az Egyesült Államokban minden tudományos

intézmény elsősorban a tömegtanításra van berendezve; természetes, hogy valódi sikereket csak az elemi fokon érhet el. Sokan sürgetik, hogy a könyvtárak mellett s azokkal szoros kapcsolatban nyilvános népmúzeumokat is állítsanak föl, mert azok nélkül mindig befejezetlen marad a könyvtárak oktató hatása. Inkább legyen kevesebb nagy, de minél több helyen kisebb múzeum. Jönnek is létre gombamódra. De remélhetőleg minél kevesebb lesz ott a borszeszben eltett állat; mert a borszesz párolog, és, ha nincs, aki a gyűjteményt feltöltögesse a new-yorki nagy múzeumban, nem bizonyos, hogy lesz-e a kisebb helyeken. Az 50.000 koronás szűnyogminták mellett ott láttuk a legforgalmasabb teremben csaknem minden másodikát a borszeszkészítményeknek leapadt borszeszszel, beszáradva, összelapúlva, tönkremenne. Úgy látszik, ebben is elv, hogy nem javítanak. Ami romlik, romlik. Nem javítják a vasúti kocsikat sem. Használják, ahogyan vannak, a gyártól a vasúti szerencsétlenségig, ahol összezúzódnak. Munkás a kicsi munkára legkevésbé akad.

A gyűjtemények tudományos termelése is ma még jórészt olyanforma tömegmunka, aminő az Egyesült Államok iparát és egyéb dolgait jellemzi. Némely tudományágat, mint a statisztikát s általában a közgazdaságtant az ilyen tömegmunka, számtalan adat összegyűjtése, rendezése stb., kiváló mértékben szolgálja. A vérbeli yankeenek legnagyobb öröme és büszkesége a nagy mennyiség. Számára alig van más mérték, mint mennyiségekben kifejezhető. A REMBRANDT-képet megbámúlja, ha tudja, hogy 50.000 dollárba került, különben észre sem veszi. De hovatovább odaát is tért hódít a mennyiségek nagysága elől a minőségek kiválósága. Akkor majd ők is osztózni fognak a mi európai gyöngeségeinkben; de nagyobb részt nyernek a valódi fejlődésben is. Mert a tömegbeli gyarapodás még nem fejlődés, és a fejlődést nem a tömegek egyformasága munkálja, hanem a kevesek különbözőése.

Dr. Apáthy István.